

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Філологічні зошити. Літературознавство:

ЗБІРНИК СТУДЕНТСЬКИХ
НАУКОВИХ СТАТЕЙ

ВИПУСК V

Рівне – 2017

ББК 83
Ф 54
УДК 82

Філологічні зошити. Літературознавство: зб. студ. наук. ст. Вип. V / ред. кол. О. М. Кирильчук [та ін.]. – Рівне : РДГУ, 2017. – 89 с.

У збірнику вміщені студентські наукові розвідки, результати бакалаврських та магістерських досліджень з актуальних проблем українського літературознавства, теорії літератури, компаративістики та методики викладання української літератури. Матеріали збірника можуть бути використані науковцями, студентами, вчителями-словесниками.

Рекомендовано до друку рішенням кафедри української літератури
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 3 від 25 квітня 2017 р.)

Рецензент:

ШАНЮК В.І., кандидат філологічних наук, доцент (Національний університет водного господарства і природокористування).

Редакційна колегія:

ЗАХАРЧУК І.В., доктор філологічних наук, доцент;
БЕСТЮК І.А., кандидат філологічних наук, доцент;
КИРИЛЬЧУК О.М., кандидат філологічних наук, доцент (головний редактор);
КРУПКА М.А., кандидат філологічних наук, доцент;
ТХОРУК Р.Л., кандидат філологічних наук, доцент.

ЗМІСТ

ГУЛЯ ОЛЕНА Особливості поетики та жанрових форм малої прози Юрія Косача 1920-50-х років	5
ДЕМЧУК НАТАЛІЯ Мариністична символіка роману «Майстер корабля» Юрія Яновського	10
КОЗАЧОК АЛІНА Панський побут у творах Марка Вовчка	19
КОРІНЬ РУСЛАНА «Текст Бетховена» в ліриці «Розстріляного Відродження» 1920-1930-х рр.....	26
ЛАЗОРИШИНА НАТАЛІЯ Літературні містифікації 1920-1930-х років	30
ЛЕПЕХА НАТАЛІЯ Дебогорій-Мокрієвич як літературний персонаж роману «Тодір Сокір» Галини Журби	35
МАКСИМЧУК ІВАННА Відмова від власної культури як шлях до самознищення (за драмою Лесі Українки «Бояриня»).....	41
ПАРФЕНЮК ІРИНА «Людина зупиняє свій час тоді, коли вона щаслива»: антиутопійні та фантастичні виміри у романі Яни Дубинянської «Свій час».....	46
ПОПОВА ДІАНА Школа і просвіта у творах Олександра Кониського	52
ПРОЦИК ХРИСТИНА До проблеми осмислення пам'яті роду в романі «Музей покинутих секретів» Оксани Забужко	58
РОМАНЮК НАТАЛІЯ Національні типи у п'єсі Миколи Куліша «Мина Мазайло»: проблема вибору	64

САНДЕР ІРИНА

Соціум проти особистості: драма Чіпки Варениченка

(роман Панаса Мирного та Івана Білика

«Хіба ревуть воли, як ясла повні?») 69

СОБЧУК ЛЕСЯ

Школа українського перекладу в епоху шістдесятництва..... 73

ТКАЧУК КАТЕРИНА

Мікеланджело Буонарроті: візуальні медіації

в ліриці «шістдесятників»..... 81

ШУСТВАЛЬ ЮЛІЯ

Образ героя в контексті української історії

(за романом Володимира Лиса «Століття Якова»)..... 85

Олена Гуля

Науковий керівник – канд. філол. наук Кирильчук О. М.

ОСОБЛИВОСТІ ПОЕТИКИ ТА ЖАНРОВИХ ФОРМ МАЛОЇ ПРОЗИ ЮРІЯ КОСАЧА 1930-50-Х РОКІВ

Стаття покликана дослідити погляди Ю. Косача щодо естетичної еволюції і жанрових форм української літератури 1930-50-х років. Зокрема, авторка з'ясовує особливості стильової та генологічної поліфонічності малої прози письменника.

Ключові слова: жанр, стиль, естетика, новела, історичне оповідання.

The article aims to explore views on Yu. Kosach aesthetic evolution and genre forms Ukrainian literature 1930-40. In particular, the author finds stylistic features and genologic polyphony short fiction writer.

Key words: genre, style, aesthetics, story, historical stories.

Юрій Косач (1908-1990) належить до покоління нової творчої інтелігенції, якій в умовах української еміграції повоєнного періоду довелося шукати нові естетичні координати в межах вітчизняного літературного процесу. Перебуваючи в лавах активних діячів Мистецького українського руху (1945-1948), письменник наполегливо обстоював тезу про необхідність модернізації (європеїзації) української літератури. Художньою ілюстрацією цієї мистецької стратегії послужила його власна творчість, у якій гармонійно поєдналися елементи модернізму та авангардизму. Ці тенденції особливо дали про себе знати у малій прозі автора.

Незважаючи на непересічність естетичного досвіду творчості Юрія Косача, в сучасному літературознавстві є лише поодинокі дослідження його доробку. Крім прижиттєвих статей та відгуків про твори письменника (Ю. Шевельов, Г. Костюк та ін.), за останні два десятиліття вряди-годи з'являлися статті, метою яких було не стільки докладне осмислення прозового спадку Юрія Косача, а, швидше, знайомство з ним широкого читацького середовища. Однак навіть у такій скупій літературно-критичній рецепції мала проза була практично позбавлена зацікавлення з боку дослідників. Єдиним присутнім дослідженням цієї теми є монографія С. Романова «Юрій Косач між минулим і сучасним. Історична проза письменника 1930-х років» [8]. На нашу думку, недослідженість новелістики автора пов'язана із тим фактом, що тексти Юрія Косача так і не були перевидані в Україні, а відтак більшість його оповідань розпорошені по різних періодичних діаспорних виданнях.

Метою нашої статті є осмислення художньо-естетичних та генологічних особливостей малої прози Юрія Косача у контексті української повоєнної літератури.

Письменник нівелює усталене уявлення про жанри малої прози, переслідуючи власну мистецьку мету, трансформує їх відповідно до своїх «потреб». Про це він висловлюється у передмові до збірки історичних

оповідань «Чарівна Україна»: «Читача, призвичаєного до традиційного історичного роману чи новелі, здивує те, що тут нема (у багатьох випадках) конвенціональних «зав'язки», «героя», «фабули», «епілога». З другого ж боку – хоч не раз називані автором особи таки справді жили й діяли, хто знає, може, й достоту так, як уявляв собі автор, проте ні уява, ні інтуїція, ні найдалі посунена гіпотеза не дають права твердити про історичну достовірність цієї книжки тому, що, на жаль, прогалини в довідках і свідченнях, документах та джерелах не стали тереном історичної науки, а крім того всього, автор не... фахівець-історик. Імпульси творчості – царина незбагненого» [7, 8]. Тобто Юрій Косач відмовляється від деталізації подій фабули, формального дотриманням «канонів» жанрів задля вищої мети – представити образ українця не лише для масштабного репрезентування його та доби, в якій йому доводиться існувати, а й психологічного стану цього індивіда, найчастіше протиставленому психології тогочасного суспільства. Для письменника важливішим постає «внутрішня» характеристика персонажа, його почуття, емоції й переживання; саме на ньому зосереджено центральне навантаження усього тексту – існування у всіх виявах: діяча (як головного героя), оповідача (саме він занурює реципієнта у своє історичне тло), критика свого часу (дає суб'єктивну оцінку подій) і т. д.

Із точки зору теорії жанрів не всі визначені автором новели є такими. До цього жанру можна зарахувати: «Кінець отамана Козиря» (1929); зі збірки «Клубок Аріадни» (1937): «Клубок Аріадни», «Змія», «Вітряк», «Сентиментальна історійка», «Юра цісарського роду», «Бунчужний Ширяй»; «Лучник Агурамазди» (1945); «Чудесна балка» (1945). Для них притаманні такі жанрові характеристики, як одноподійність, обмежене коло героїв, наявність інтриги, динамічність оповіді, менша докладність розповіді в причинно-часовій послідовності, відсутні розлогі описи зображень подій та обставин, комічний у «Змія», «Бунчужний Ширяй» – трагічний пафос, непередбачувана розв'язка.

У текстах зі збірки «Клубок Аріадни» (1937): «Остання атака», «Голос здалека», «Дада пізнає життя»; зі збірки «Чарівна Україна» (1937): «Чарівна Україна», «Вечір у Розумовського»; «Глухівська пані» (1939); «Коні для Андибера» (1945); «Запрошення на Цитеру» (1945); «Ноктюрн b-moll» (1946); «Талісман» (1951-52) вбачаємо риси оповідання, тому вважаємо за потрібне зарахувати тексти до цього жанру, оскільки у них наявні такі ознаки: одна сюжетна лінія, невеликий перелік персонажів, перевага сюжетного начала над фабульним (викликає інтерес не сама подія як така, а спосіб її художнього зображення), настанова на достовірність, оповідь найчастіше ведеться від першої особи («Остання атака»), або явище «оповідання в оповіданні» («Голос здалека»), більш повільний у порівнянні з новелою розвиток дії.

Така нетиповість проявляється у Юрія Косача на рівні стилю. Автор впродовж 1930-50-х років активно експериментує із різними стильовими манерами, що часто набуває форми синтезування окремих елементів сучасних модерних естетичних практик. Зокрема, доводиться констатувати,

що поетика малої прози письменника у 1930-х роках естетично є ближчою до художнього досвіду літератури «Розстріляного відродження», ніж власне до традицій Західної України. Особливу роль у творчому самоусвідомленні молодого письменника відіграв Микола Хвильовий. Власне під впливом саме цього письменника у прозі Юрія Косача починають з'являтися імпресіоністичні відтінки, що надає його творам особливої емоційної наснаженості.

Ознаки імпресіонізму оприявляються крізь головний індикатор – створення суб'єктивного образу світу за допомогою передачі вражень. Персонажі романів Юрія Косача бачать світ крізь призму своїх відчуттів, предметний світ ніби заломлюється у їхній свідомості. Це і породжує специфічного оповідача творів, рефлексії якого співпадають із сприйняттям світу окремого героя. Імпресіоністичні прийоми в новелах проявляються через особливе зображення картин природи, котрі глибокого розкривають настроєву палітру протагоніста. Ще однією важливою рисою імпресіоністичної манери у Косачевих творах можемо назвати відтворення зовнішності персонажів за допомогою сприйняття іншої особи, що змушує читача не так розуміти сукупність прикмет особистості, як того, яке враження вона викликає в описувача, яку роль відіграє на тлі свого часу.

Також у текстах Юрія Косача проявляються елементи філософії екзистенціалізму, мистецькі експерименти сюрреалістів. А подекуди автор звертається до творення необарокової образності, що реалізується в лексичному багатстві мови текстів (використання архаїзмів та історизмів в усіх оповіданнях і новелах, а не лише історичних): «Якщо екзистенціалізм у тлумаченні Ю. Косача виступає як універсальна філософська основа літератури, то сюрреалізм – як «художнє світовідчужання» [2, 216]. Однак художні засоби, які є спільним набутком модернізму як множинного стильового явища, Ю. Косач зараховує до сюрреалістичних: «Ті письменники, які формально нічого спільного не мають з сюрреалістами, послуговуються їхніми методами. В романі внутрішня акція привертає до себе більше уваги, ніж зовнішня, потік свідомости заступає традиційну фабулу, складні психологічні конфлікти й ускладнені психічні стани цікавлять більше, ніж перипетії реальної дії; описи природи, предметів. не існують самостійно, а постають як рефлекс свідомости» [5, 16]. Зрештою, Юрій Косач, звертаючись до сучасних модерністичних та авангардних естетичних течій, намагався віднайти власний неповторний художній стиль, що репрезентував європейське естетичне світосприйняття, пориваючи із національною неонародницькою традицією.

Багатовимірною у письменника є ідейно-тематична площина, яка охоплює широкий спектр проблематики. В історичних новелах й оповіданнях «/.../ увагу митця привертають постаті тих співвітчизників, які були інтегровані в європейський культурний процес, причетні до визначних історичних подій, за найтрагічніших обставин явили незламність духу й життєстійкість» [1, 7], а решта – демонструє філософське осмислення автором подій та явищ сучасної дійсності.

Юрій Косач звертає увагу як на локальні проблеми однієї людини (переродження з «лицаря» на розбійника як неможливість пристосуватись у добу більшовизму («Кінець отамана Козиря»), подружня зрада («Змія»), митець-винахідник в оточенні соціуму («Вечір у Розумовського», «Коні для Андибера»)), так і на глобальні (війна як причина внутрішнього зламу людей, а відтак нездатності адаптуватись до мирного існування («Сентиментальна історійка»), «повоєнного» байстряги («Вітряк», «Юра цісарського роду»)) й народні (Доба Руїни як сприятливий час нажитися на простому люду, важливість обрання «правильного» керівника («Коні для Андибера», «Глухівська пані», «Чарівна Україна»), фашизм як політика кровожерних, «ненаситних кнурів» («Ноктюрн b-moll»), здатність відстояти у бою свою землю чи переконання («Чарівна Україна», «Чарівна балка», «Ноктюрн b-moll»), і т. д.). Основною, присутньою так чи інакше майже у всіх текстах, є тема таємничої, незбагненої, закладеної глибоко у підсвідомості рушійної сили – «містичної України», котра відкривається читачеві то внутрішнім голосом, то свідомим проявом патріотизму, то ностальгією, то закодованим у пісні відчуттям спорідненості з далекими предками. Найчастіше вона реалізується в центральних постатях творів, що стає причиною оповитості їх серпанком таємничості й загадковості. Дослідники одностайно наголошують на європейському векторі культурного геопростору оповідань Юрія Косача. «Одна з улюблених тем Косачевої творчості, – пише Ю. Шевельов, – зустрічі України з Європою. Письменник старанно вибірає скупі історичні згадки про перебування представників українського культурного й політичного світу в Європі й, розцвітивши їх своєю творчою фантазією, показує на їхньому тлі психологічні збіжності, контрасти й конфлікти цих двох таких близьких і таких неоднакових світів. А з другого боку – представники Європи на Україні знов у різні часи – від доби Хмельницького /.../ до нашої сучасності /.../. Європа цікавить Косача в усіх проявах – від високого гуманізму й суворого завойовництва до... кнурячої звироднілості нацизму» [9, 169-170].

Отже, Юрій Косач – талановитий експериментатор української прози. Він зумів створити не лише цікавий стильовий мікс, а й вийти за рамки традиційних жанрів. Однозначно окреслити, до якого стилю належать ті чи інші тексти малої прози, дуже важко, оскільки в них наявні певною мірою риси аж від бароко до сюрреалізму та екзистенціалізму. Обираючи відомих реальних персоналій української історії, йому вдалося досягнути того, до чого прагнув не один письменник-белетрист – показати людину із її переживаннями, думками, моральними принципами, світоглядом на тлі зображуваної епохи.

Його проза експериментальна й навіть у чомусь екзотична, якщо розглядати її в контексті шукань сучасних йому митців. У ній і психологізм, і європеїзм, і містицизм, і синкретизм літературних жанрів. Це означає, що письменник виходив далеко за рамки традиційного мислення і, відповідно, українська культурна думка ширшала. З огляду на це можна нарешті

говорити не так про нетрадиційність, як про розширення самих уявлень про національну художню традицію.

Джерела:

1. Агеєва В. Між екзотизмом і традицією // Проза про життя інших : Юрій Косач : тексти, інтерпретації, коментарі / упор. В. Агеєва. – К. : Факт, 2003. – 352 с. – С. 7-15.

2. Ільницький М. У фокусі віддзеркалень : статті, портрети, спогади / М. Ільницький. – Львів : Львівський національний університет ім. Івана Франка, 2005. – 552 с.

3. Косач Ю. Вільна українська література / Ю. Косач // МУР. – 1946. – № 2. – С. 47-65.

4. Косач Ю. До доньї Ельвіри де Гравальос Альфара, незрівняної Амаріліс у королівському театріля Монтерія, а враз із тим чеснотливої Селестіни театру Колісео, нижчепідписаного посланіє патетичне перше / Ю. Косач // МУР. – 1947. – № 3. – С. 50-54.

5. Косач Ю. Нотатки про сюрреалізм / Ю. Косач // Арка. – 1947. – № 2-3. – С. 14-17.

6. Косач Ю. Ноктюрн b-moll / Ю. Косач // Проза про життя інших : Юрій Косач : тексти, інтерпретації, коментарі / упор. В. Агеєва. – К. : Факт, 2003. – С. 173-188.

7. Косач Ю. Чарівна Україна / Ю. Косач. – Львів : Бібліотека «Дзвонів», 1937. – Ч. 22. – С. 8.

8. Романов С. Юрій Косач між минулим і сучасним. Історична проза письменника 1930-х років : [монографія] / С. Романов. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. – 268 с.

9. Шевчук Гр. (Юрій Шевельов) Післямова до «Ноктюрну b-moll» / Гр. Шевчук // Проза про життя інших : Юрій Косач : тексти, інтерпретації, коментарі / упор. В. Агеєва. – К. : Факт, 2003. – 352с. – С. 169-172.